

ЄДНІСТЬ ЖИТТЯ І ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЦІ М.І. ПИРОГОВА

А Висвітлені питання єдності життя і школи як однієї з умов оптимізації виховного процесу. Зроблено акцент на роль навчального закладу у формуванні людини та професіонала, її призначення в суспільному житті.

Ключові слова: ціннісне ставлення, власне здоров'я, ігровий дитячий масаж, дошкільники.

Віктор Іноземцев. Единство жизни и школы в педагогике Н. И. Пирогова.

А Освещены вопросы единства жизни и школы, как одного из условий оптимизации воспитательного процесса. Сделан акцент на роли учебного заведения в формировании человека и профессионала, его назначения в общественной жизни.

Ключевые слова: Н. И. Пирогов, школа, личность, учебно-воспитательный процесс, жизненные цели.

Victor Inozemtsev. The unity of life and school in pedagogics of M. I. Pirogov.

S The article outlines the issues of life and school unity, as one of conditions of optimization of educational process. The stress is done on the role of educational establishment in forming a person and professional, his destination in social life.

Key words: M.I. Pirogov, school, personality, training and educational process, life objectives.

Актуальність проблеми. В умовах інтеграційних процесів у соціальному, економічному, правовому й освітньому просторі необхідно розробляти життєво перспективні моделі навчання та виховання дітей, урахувавши попередній досвід таких великих педагогів як М. І. Пирогов, ідеї якого були спрямовані на вдосконалення системи освіти і підготовки молодих людей до трудової діяльності в новому суспільстві, виховання відповідальних громадян, які свідомо ставляться до свого майбутнього життя.

Стати шановною людиною, висококваліфікованим спеціалістом нелегко. Будь-який навчальний заклад – це перший етап на шляху оволодіння професійною майстерністю. За роки навчання молоді люди отримують необхідний для майбутньої діяльності комплекс знань. У них з'являються професійні вміння та навички. Уже в стінах школи вони повинні розуміти, що тільки на вдачу в житті розраховувати не можна, життя не укладає вигідних контрактів. Розраховувати можна тільки на свої знання, вміння робити справу якісно, компетентно, з урахуванням вимог часу.

Аналіз досліджень і публікацій. У другій половині XIX ст. відбулися значні зміни в соціальному й економічному житті країни, що призвело до реформ у галузі освіти та виховання. Завданням школи і ВНЗ було не лише озброїти своїх вихованців знаннями, а й підготувати їх до практичної діяльності. Проблема єдності життя і школи, національного виховання дітей є предметом вивчення багатьох видатних педагогів, філософів: Г. Сковороди, К. Ушинського, І. Франка, В. Сухомлинського, О. Вишневського, які науково обґрунтували єдність людини, школи, родини, суспільства, природи та можливість їх гармонізувати за законами справедливості та здатності до самовдосконалення.

Особливу увагу заслуговує педагогічна проблематика М. І. Пирогова. Аналіз педагогічної спадщини великого педагога дозволив констатувати, що створення національної школи, в його розумінні, базується на принципах гуманності, єдності навчання та виховання, тісних зв'язків шкільної освіти з життям. За глибоким переконанням ученого, питання виховання повинні стати єдиним цілим, охоплюва-

ти всі сторони навчально-виховної роботи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї.

Мета статті: на основі аналізу спадщини видатного педагога XIX ст. М.І. Пирогова показати, що порушення принципу єдності виховання й життєдіяльності зводить нанівець прагнення школи, вчителів до досягнення всебічного гармонійного розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу. Єдність життя і школи повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки учнів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу. Ефективність виховання залежить від ставлення особистості до навколишньої дійсності та до спрямованих на неї педагогічних впливів. Сформовані у процесі виховання погляди й переконання, мотиви поведінки визначають позицію вихованця щодо спрямованих на нього педагогічних впливів.

На жаль, в останні десятиріччя принципи єдності життя і школи в системі виховної роботи порушені. Ними просто нехтують. Молоді люди, провчившись 11–12 років у школі, часто ні психологічно, ні соціально не готові до активної діяльності як у сфері родинного життя, так і в інших сферах. У значній частині не сформовані материнські та батьківські почуття, відсутня відповідальність за родину. Молодь не готова до головної і найважливішої професії на землі – творити й утримувати сім'ю, як основу соціуму, тому що, коли руйнується сім'я, то руйнується суспільство.

Виховна діяльність школи має зорієнтувати учнів на узгодження їхньої життєдіяльності з життям суспільства, посильну участь у ньому, готувати їх до трудової діяльності. Школа – це місце, де дитина повинна навчитися важливих життєвих речей, основ істини, справедливості, відповідальності, ініціативи, причинних співвідносин, не лише засвоюючи їх інтелектуально, а й перетворюючи на творче практичне сприйняття. Навчально-виховний процес має відбуватися на основі уваги до

етики, суб'єкт-суб'єктних відносин, у які вступають учитель з учнем, а це, в свою чергу, є основою вияву індивідуальності дитини, її особистісного самовдосконалення, піднесення професійної майстерності педагога. Учитель школи повинен бути не лише викладачем-предметником, а й вихователем, який здійснює і навчання, і виховання, формуючи кращі людські цінності молодих людей, від яких залежить майбутнє суспільства.

У педагогічній спадщині М. І. Пирогова велика увага приділяється становленню тісних зв'язків шкільної освіти з життям. Розгляд його педагогічних поглядів треба розпочати зі статті «Питання життя» [5; 6], яку він починає з історичної довідки про пошуки видатними мислителями стародавньої Греції відповідей на питання про призначення людини у суспільному житті, про сенс людського існування, про життя людини в суспільстві, його взаємини з іншими людьми, про неминучість для кожного вирішення питання про особисте ставлення до суспільних потреб та обов'язків. Автор піднімає філософські проблеми освіти, виступає на захист загальнолюдського гуманного виховання, намагається розв'язати проблему повноти розвитку людської особистості, роздумуючи над сенсом життя людини, над її покликанням, показуючи шляхи і засоби навчання й виховання молоді. «У чому полягає мета нашого життя? Яке наше значення? До чого ми покликані? [6, с. 37–72] – такі питання висуває Пирогов у цій статті. Відшукавши зручніший і природний напрямок, яким необхідно вести дітей, що готуються прийняти на себе високе звання людини, залишається ще головне, вважає педагог, – вирішити одне із найсуттєвіших питань життя, «яким способом, яким шляхом підготувати їх до неминучої майбутньої боротьби» [3, с. 41].

Ураховуючи те, що М. І. Пирогов був віруючою людиною, він акцентував увагу на формуванні специфічної етико-християнської моделі виховання дітей, духовної взаємодії сім'ї та школи, а союзником у зміцненні ролі школи має виступати батьківство та громадськість.

Великий педагог прекрасно розумів усі складності життя, з якими стикається кожне покоління, і тому він бачив реальні труднощі в становленні молоді людини. Як педагог-мислитель, М. І. Пирогов був глибоко переконаний, що одним із творців особистості дитини, починаючи з дитячої колиски, і включаючи всі етапи становлення й формування молоді людини, є сім'я, школа, конкретний педагог-вихователь. Головним завданням навчально-виховного процесу є підготовка молоді до самостійного життя, готовності розуміти й долати труднощі реального буття. Ось чому М. І. Пирогов говорив, що до завдання виховання повинне входити поступове формування моральних сучасних переконань, твердої волі та «виховання тих громадянських і людських доблестей, які складають кращу прикрасу часу й суспільства» [3, с. 174]. Це дійсно вимога часу, коли необхідно вчитися всім, і вчителю, і учню, батькам і суспільству з метою бачення проблем життя, труднощів суспільства, з наступним їхнім розв'язанням вихованою дієвою молоддю.

Кінцева мета розумного виховання, вважав уче-

ний, повинна полягати в поступовому формуванні в дитині ясного розуміння речей навколишнього світу й переважно суспільного, тобто того, в якому йому згодом доведеться діяти.

Особливу увагу М. І. Пирогов приділяв ролі школи в підготовці дітей до самостійного життя. Головне, щоб школа усвідомлювала свою роль і призначення в житті суспільства, що «вона без життя й поза життям – нісенітниця, а життя бачить, що вона без школи не може жодного кроку зробити вперед, іти ж назад їй заборонено перед вічним законом» [4, с. 203]. Школа і життя повинні бути єдиним цілим. Їхнє повне злиття відбудеться після того, «як школа візьме на себе справу і загальнолюдської, і спеціальної освіти» [4, с. 209]. Великий педагог доводив, що життя школяра є таким же самостійним, підлягає своїм законам, як і життя дорослих учителів. На жаль, говорить М. І. Пирогов, «школа і життя все ще не помирившись». Ось чому, великий педагог, аналізуючи процеси в системі освіти в конкретних навчальних закладах, спочатку Одеського, а потім Київського округів, приходив до висновку, що вимоги школи не сходяться з вимогами життя. І чим менш освічене суспільство, тим більше роз'єднані в його понятті школа й життя. У той же час «усе майбутнє життя знаходиться в руках школи, і відповідно їй належить гегемонія» [3, с. 202]. М. І. Пирогов був переконаним педагогом-філософом, чітко розумів роль школи у формуванні загальнолюдських цінностей молодих людей.

Як громадянин, гуманіст, патріот, він виступав проти існуючої системи освіти, що не могла забезпечити підготовки «справжньої людини». Критикуючи офіційну систему освіти за її становий характер, обмежену спрямованість, формалізм у викладанні, відрив від життя, він запропонував реформувати систему освіти. Великий педагог наполегливо відстоював загальну освіту і водночас заперечував ранню спеціалізацію молоді як однобічну, що «рано чи пізно вступить у розлад із життям».

Педагогічні ідеї М. І. Пирогова [2] є джерелом наукової творчості і практичної діяльності.

У своїй педагогічній діяльності він переважно піклувався про узгодження школи з життям. «Бути керівником життя на шляху до майбутнього» – на такий принцип освіти нам вказує саме життя [4]. Досягти вершин знань можливо «тільки за умови, якщо всі даровані людині здібності, всі шляхетні й високі прагнення знайдуть у школі засоби до безкінечного і всебічного розвитку» [4, с. 206]. Школа і життя повинні бути єдиним цілим. Їхнє повне злиття відбудеться після того, «як школа візьме на себе справу і загальнолюдської, і спеціальної освіти» [4, с. 209].

Учений вважає, що у виховній роботі має вирішальне значення – це наміри, життєві цілі й завдання, що ставлять перед собою вихователі.

Він відзначає, що ми звикли протиставляти життя школі і школу життю, що життя йде своїм шляхом само по собі, а виховання та навчання своїм.

Для М. І. Пирогова було аксіомою, що кожен учитель будь-якого ступеня школи тільки тоді відповідає своєму призначенню, коли одночасно з викладанням, виховує своїх учнів. Це підтверджує той

факт, що навчальний заклад виступає однією з найважливіших рушійних сил у формуванні людини та професіонала. А педагогічна діяльність учителя та вихователя все більше мусить розкривати потенціал кожного учня як індивіда, розвивати особисті якості, здатність до самостійності та найяскравішим чином відображати «загальнолюдську освіту». М. І. Пирогов уявляв собі нову, справжню людину з широкими різнобічними знаннями і стійкими моральними переконаннями, яка здатна до постійного морального самовдосконалення і спроможна протистояти вадам суспільства та вести з ними «внутрішню боротьбу» [6, с. 48].

Визначення шляхів формування справжніх людей є одним із важливих питань життя, вказував учений. І головним шляхом підготовки таких людей, на його думку, є моральне виховання підростаючого покоління в процесі здобуття освіти. Виробити стійкі моральні переконання у дітей і означає, за М. І. Пироговим, зробити їх людьми, здатними вдосконалювати суспільне й особисте життя.

Учений-педагог з боєм відзначав, що питання виховання не стали поки що питаннями життя. Сучасне йому суспільство не приділяло їм потрібної уваги, не піклувалося про забезпечення виховання правильним спрямуванням.

Сповідуючи науковий характер шкільної освіти, розуміючи науку посередником між школою і життям, М. І. Пирогов вимагав від учителя адекватної, наукової кваліфікації; водночас «викладачі науки», на його переконання, повинні бути і гарними вихователями; їх діяльність повинна органічно вписуватися в діяльність школи, яка є не лише «місцем опанування наукового знання, «але й означає «тон життя», керує і спрямовує його.

«Знати і вміти застосовувати до справи, до життя!» – такою була вимога педагога до навчання, до знань молоді. Ця вимога стала й особистим життєвим девізом М. І. Пирогова. Викладач повинен забезпечувати осмислені, глибокі знання учнів, прищеплювати навички їхнього використання на практиці, залучати вихованців до науково-дослідної роботи, забезпечувати тісний зв'язок навчання з практикою, з життям.

Педагогічні ідеї щодо принципу зв'язку теорії з практикою, з життям є актуальними в сучасних умовах і вимагають розуміння учнями, студентами їхнього значення, вміння застосування в житті, участі у вирішенні актуальних проблем сучасності. Саме цей принцип передбачає постійне звернення педагога і учнів до новітніх досягнень науки, техніки, культури, мистецтва, проблем суспільного життя нашої країни і всього світу. Професіонал повинен не тільки мати знання, але й вміння застосовувати

їх на практиці, бути впевненим, а не самовпевненим, тобто твердо оцінити себе і свої можливості, зрозуміти, що йому потрібно в майбутньому для досягнення успіху.

На жаль, традиційна освіта належним чином не відображає той світ, в якому ми живемо, і це дуже гостро відчуває молодь. Теоретичні знання часто не підкріплюються необхідними вміннями та навичками. Наше суспільство вимагає, щоб сучасна українська школа готувала активних і свідомих творців нового життя, а тому перед нею ставляться нові, складніші завдання щодо виховання підростаючого покоління. Школа повинна підготувати учня не тільки до праці, до сімейного життя, але й до суспільної діяльності в контексті побудови держави. Тому основним завданням сучасної школи є виховання свідомих громадян України, забезпечення умов для самореалізації, самовизначення особистості.

Висновок. Педагогічні ідеї М. І. Пирогова є джерелом наукової творчості й практичної діяльності. Вони близькі нам і нині актуальністю поставлених проблем, таких, як єдність школи і життя, педагогічної науки і практики; виховуючим навчанням, «гармонійним розвитком усіх успадкованих сил народу», виховання людини-громадянина, корисного своїй державі. Щоб зрозуміти позицію М. І. Пирогова щодо навчання і виховання дітей, треба пам'ятати його слова: «Тільки те виховання обіцяє найбільше шансів на успіх, у якому вихователі зуміють пристосуватися до індивідуальності своїх вихованців і пристосувати її до життя» [1, с. 96–97].

На жаль, реалії сьогодення не допомагають викладачам у роботі, а створюють лише дисонанс і труднощі. Однак, маємо працювати, виховувати, знаходити інші пріоритети, приклади і життєві ситуації, позитивно впливати на молодь, сподіваючись на краще, тому що, попри всі життєві негаразди і проблеми, маємо фундамент для формування моральності підростаючого покоління.

Від того, наскільки точно розуміє своє покликання молодь, настільки викладачі допоможуть їй зробити правильний вибір, зможуть пробудити інтерес до майбутньої професії, буде залежати їхня соціалізація та розуміння сенсу життя.

Література

1. Гордин, Л. Ю. Поощрение и наказание в воспитании детей [Текст] / Л. Ю. Гордин. – М. : Педагогика, 1971. – 200 с.
2. Красновский, А. А. Педагогические идеи Н.И. Пирогова [Текст] / А. А. Красновский – М. : Учпедгиз, 1949. – 196 с.
3. Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения / Сост. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок. – М. : Педагогика, 1985. – 496 с. – (Педагогическая б-ка).
4. Пирогов Н.И. Школа и жизнь // Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения. – М. : Изд. АПН РСФСР, 1952. – 700 с.
5. Пирогов М.І. Питання життя / Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / уклад. О.О. Любар; за ред. В.Г.Кременя.-К.:т-во «Знання», КОО, 2003.
6. Пирогов Н.И. Вопросы жизни // Антология педагогической мысли России первой половины XIX века. – М. : Педагогика, 1987. – 438 с.